

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

Η ΑΛΗΘΕΙΑ, ΟΤΑΝ ΜΠΟΡΗ, ΝΑ ΛΕΓΕΤΑΙ

Στά Ἀρχαιολογικά Χρονικά, πὸ πάνω (σ. 274 καὶ 277), σημείωσα πὸς τὸ σημαντικώτερο γεγονός στὴ Μακεδονικὴ ἀρχαιολογία τῆς τριετίας 1968-1970, στὴν ὁποίαν ἀναφέρονται τὰ Χρονικά, εἶναι ἡ δημοσίευση ἀπὸ τὸ Μαν. Ἀνδρόνικο τόμου γιὰ τὸ «νεκροταφεῖον τῶν τύμβων» στὴ σειρὰ τῶν ἐκδόσεων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας¹. Πολὺ λίγα δημοσιεύματα, ἑλληνικὰ ἢ ξένα, ἔχουν ἴση σπουδαιότητα γιὰ τὴν ἀρχαιολογία τῆς Βορείου Ἑλλάδος.

Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ ἐχαιρέτησα κι ἐγὼ τὴ Βεργίνα I μετὸν πρέποντα ἐνθουσιασμό, πὸς πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀγάπη μου στὴ Βεργίνα, ὅπου κι ἐγὼ ἄρχισα, μόνον ἓνα χρόνο πρὶν ἀπὸ τὸν Ἀνδρόνικο, τὴ μῆσή μου στὴν ἀνασκαφικὴ ἔρευνα, μετὸ δάσκαλο σοφίας, ἀλλὰ καὶ ἀρετῆς, τὸν Κωνσταντῖνο Ρωμαῖο.

Μετὸ Μαρινατικὸ καθεστῶς στὰ ἀρχαιολογικά μας πράγματα δὲν εἶχα τὴ δυνατότητα νὰ γράψω, ἐνῶ δόθηκε καιρὸς στὸ διάστημα αὐτὸ νὰ δημοσιευθοῦν βιβλιοκρισίες γιὰ τὴ Βεργίνα I. Κατὰ τὸν κανόνα ἐπαινεῖται τὸ ἔργο, δίνεται περιληπτικὰ τὸ περιεχόμενο καὶ γίνονται παρατηρήσεις ἀνάλογες μετὰ τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ κρίνοντος.

Ὁ Keith De Vries π.χ. παρατηρεῖ ὅτι μετὰ τὴ Βεργίνα I τὸ πρόβλημα τῶν shield bosses μᾶλλον περιπλέκεται παρά λύεται. Ὁ Ἀνδρόνικος τὰ δικά του ὅμοια εὐρήματα τὰ βρῆκε στὴ θέση τῆς ὀσφύος τῆς νεκρῆς καὶ εὐλόγα τὰ ἐρμηνεύει ὡς μέρη γυναικείας ζώνης. Ἀλλὰ «ὕπερτιμᾶει τὴν περίπτωσή του ὅταν ἰσχυρίζεται (σ. 247) ὅτι μόνον στὴ Βεργίνα ὑπάρχει ἀνασκαφικὴ μαρτυρία γιὰ παρόμοια χρῆση. Εἶναι ἀδίκος» γιὰ μιὰ περίπτωσή τῆς Κύπρου, ὅπου τὰ ὀνομαζόμενα ἀπὸ τὸν Ἀνδρόνικο ὀ μ φ ἄ λ ι α, κατὰ τὴν ἀνασκαφικὴ μαρτυρία ἀσφαλῶς δὲν σχετίζονταν μετὰ ζώνη, ἀλλὰ μετὰ κάτι σὰν ἀσπίδα (H. W. Catling, *Cypriot Bronzework in the Mycenaean World*, σ. 142-146).

Ἐθνολογικά καὶ χρονολογικά προβλήματα δύσκολα μποροῦν νὰ πάρουν τὸ ἀπαιτούμενο μέρος σὲ περιορισμένο χῶρο. «Andronikos argues that some of the material (and thus graves) goes back to a significantly earlier stage, to what he would estimate as the end of the 11th or beginning of the 10th century; this may be so, but the evidence adduced seems not in itself compelling».

Παρατηρεῖται σωστά, ὅτι οἱ διάσπαρτοι τύμβοι (κατ' ἐπιλογὴν) τοῦ Ἀνδρονίκου εἶναι γενικὰ ἀρχαιότεροι ἀπὸ τοὺς τύμβους τῆς δικῆς μου (δεδομένης) ζώνης νοτιώτερα, δηλ. πρὸς τὸ βουνό. Ὅχι βέβαια ἀρχαιότεροι τῶν τύμβων C καὶ C₁, πὸς δὲν περιλαμβάνονται στὴ ζώνη, ἀλλὰ στὸ χῶρο τῶν τύμβων τοῦ Ἀνδρονίκου. Ἀποδίδω τὴ χρονικὴ διαφορὰ στὸ φαινόμενο πὸς παρατηρεῖται γενικώτερα στὴν οἰκιστικὴ ἱστορία τῆς Μακεδονίας: οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὶς τοῦμπες τῶν κάμπων τραβήχθησαν μετὰ νέες πολιτιστικὲς συνθήκες πρὸς τὶς πλαγιές, ὕστερα, γιὰ περισσότερη ἀσφάλεια κυρίως, ὀχύρωσαν ἀκροπόλεις στὶς κορφές,

1. Μαν. Ἀνδρόνικου, Βεργίνα I, Τὸ Νεκροταφεῖον τῶν Τύμβων [Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἀριθ. 62], Ἀθῆναι 1969.

γιά να ἐπανεέλθουν μὲ τὸ Φίλιππο Β', κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, στίς ὄχρω- μένες πόλεις τῶν κλασσικῶν χρόνων.

Ὁ Ἀνδρόνικος στὰ Εἰσαγωγικά (σ. 6) παραπονούμενος «συλλήβδην» κατὰ τῆς Ἀρ- χαιολογικῆς Ἑταιρείας, τῆς Ὑπηρεσίας Ἀρχαιοτήτων καὶ τοῦ ἀρμοδίου Ἐφόρου Ἀρχαιο- τήτων, πού ὄλοι εἶχαν φιλική διάθεση, γράφει ὅτι ἀνέμενε νὰ τοῦ ἀνατεθῆ καὶ ἡ σωστικὴ ἀνασκαφή¹. «Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὑπῆρξεν ἀπροσδόκητος καὶ παραμένει ἀνεξήγητος δι' ἐμὲ ἡ ἀνάθεσις τῆς ἐργασίας εἰς ἄλλον συνάδελφον, γεροντὸς τὸ ὅποιον προεκάλεσε διά- σπασιν τῆς ἀνασκαφῆς καὶ ἐν συνεχείᾳ διάσπασιν τῆς μελέτης ἐπὶ ζημίᾳ βεβαίως τοῦ τε- λικοῦ σκοποῦ πάσης ἀνασκαφικῆς ἐρεύνης, τῆς ἐπιστημονικῆς δηλαδὴ ἐπεξεργασίας τοῦ ὑλικοῦ καὶ τῆς συναγωγῆς πορισμάτων». Ὡραία λόγια! Στὰ ὅποια ὅμως, ἂν εἶναι ἀνάγκη νὰ μὴ παραμένῃ «ἀνεξήγητος» ἡ λεγόμενη «ἀνάθεσις τῆς ἐργασίας εἰς ἄλλον συνάδελφον», θὰ εἶχα νὰ παρατηρήσω τὰ ἑξῆς:

Ὁ Μ. Ἀνδρόνικος δημοσίευσε 32 τύμβους τὸ 1969, δηλαδὴ μετὰ εἰκοσαετίαν περίπου ἀπὸ τὸ 1950 πού ἄρχισε τὸ ἔργο του στὴ Βεργίνα. Ἦταν μιὰ σ υ σ τ η μ α τ ι κ ῆ ἀνασκαφὴ μὲ σχετικῶς φτωχὰ μέσα, πού ἔδινε ὅμως ἀνεση χρόνου στὴν ἔρευνα. Ἐπίσης καιρὸ καὶ γι' ἄλλες δουλειές. Ἀντίθετα, μέσα σ' ἓνα χρόνο, ὅπως ἐζητεῖτο, ἢ μέσα σὲ δυὸ χρόνια, ὅπως κατ' ἀνάγκην ἔγινε, ἔ π ρ ε π ε τ ὸ 1 9 6 0 ν ἄ σ κ α φ ο ὦ ν β ι α σ τ ι κ ἄ π ἄ ν ω ἄ π ὸ 7 0 τ ὺ μ β ο ι ! Ἡ ἔθνικὴ ὁδὸς Βεροίας-Μελίκης ἔπρεπε νὰ γίνῃ. Γιὰ τὸ Νομαρχιακὸ Ταμεῖο, πού δαπανοῦσε, ἡ ἀνασκαφὴ ἦταν δεῦτερο ἔργο. Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία, γιὰ τὴν ὁποία τὸ ἔργο ἦταν «ὕψιστης σπουδαιότητος», μπόρεσε νὰ δώσῃ μόνον 10.000 δρχ.! Αὐτὸς πιθανώτατα ἦταν ὁ μόνος καὶ ὀἀπλούστατος λόγος πού ἀνετέθη ἡ σωστικὴ ἀνασκαφὴ στὴν ἀρμόδια Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων Βεροίας καὶ ὄχι στὸν συστηματικὸ ἀνασκαφέα, ὁ ὁποῖος στὴ Θεσσαλονικὴ εἶχε καὶ πολλὲς ἄλλες δουλειές. Ὅσο γιὰ τὴν «διάσπασιν τῆς ἀνασκαφῆς»: α) τὴ διάσπασιν θὰ τὴν ἀπέτρεπε ἡ συνεργασία καὶ β) ἡ ἐνότητα τῆς ἔρευνας..., ἀλλὰ πού ἐξασφάλισε ποτὲ ἐνότητα ἔρευνας ἡ Ὑπηρεσία; Στὴ Βεργίνα, στὴ Θεσσαλονικὴ, στὴν Πέλλα, στὴν Ἑδεσσα; Ἄς μὴν προχωρήσουμε νοτιώτερα, π.χ. μέχρι Μυκηνῶν.

Κακὸ πρᾶγμα «ἡ διάσπασιν τῆς ἀνασκαφῆς», πού προκάλεσε «ἐν συνεχείᾳ διάσπασιν τῆς μελέτης». Ἀλλὰ θὰ ἦταν παρήγορη ἡ σκέψη τούτη: ἂν 32 τύμβοι χρειάσθηκαν 20 χρό- νια γιὰ νὰ δημοσιευθοῦν, τί θὰ γίνονταν μὲ τὸ ὑλικὸ ἄλλων 75 τύμβων; Ἐνῶ τώρα τακτοποιη- θήκαμε μὲ μιὰ παραπομπὴ στὴ σ. 7, σημ. 1². Τὸ ὑλικὸ τῶν 75 τύμβων πάντως, ὅπως καὶ οἱ τύμβοι, ὅταν σκάβονταν, περιέμεναν τὸ μελετητὴ μὲ ἀνοιχτὲς τίς πύρτες, ὅπως εἶναι γνωστὸ. Καὶ δὲν τὸν εἶδαν.

Μὲ τὰ λόγια βολευόμεθα εὐκολώτερα. Καὶ καταφέρνομε πολλὰ ἴσως. Ἀλλὰ δὲν ὠφε- λοῦν τὴ γνώση, τὴν ἀρετὴ, τὴ δικαιοσύνη. Περισσότερο βλέπουν. Ἡ ἀλήθεια, ὅταν μπο- ρῆ, πρέπει νὰ λέγεται.

Τὴ ν π ρ ὶ τ ῆ Ἐ κ θ ε σ ῆ μ ο υ γιὰ τὴ σωστικὴ ἀνασκαφὴ τοῦ 1960 στὸ νεκροταφεῖο τῆς Βεργίνας, ἐνσωματωμένη στὴν ὅλη ἐτήσια Ἐκθεσὴ μου τῆς Ἐφορείας Βεροίας, ὑπέ- βαλα γιὰ νὰ δημοσιευθῆ κανονικὰ στὰ Χρονικὰ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου, δηλαδὴ στὸν τόμο 17, 1961/62, Μῆρος Β', Χρονικά. Ἡ Διεύθυνση τοῦ Δελτίου ὅμως γιὰ λόγους οἰκονο- μίας τῆς ὕλης τοῦ Δελτίου, ἀπὸ ἔλλειψη Μελετῶν γιὰ τὸ Α' Μῆρος ἢ γιὰ νὰ ἐλαφρώσῃ τὸν ὄγκο τῶν Χρονικῶν, ἀπέσπασε ἀπὸ τὴν ὅλη Ἐκθεσὴ μου τιμητικὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος,

1. Ἐκτὸς τῆς «ἀναμονῆς», σημειωτέον, δὲν διέθετε ἄλλα ἀναγκαῖα ἐφόδια, ὅπως χρό- νο, χρήματα, φωτογράφο, σχεδιαστή, τοπογράφο κ.ο.κ.

2. Ἔτσι ἀπλᾶ: Φ. Πέτσα, Ἀνασκαφὴ ἀρχαίου νεκροταφείου Βεργίνης (1960/1), ΑΔ, τ. 17 (1961-62), Α', σ. 218-288, πίν. 92-153. ΑΔ, τ. 18 (1963), Β' 2, σ. 217-232, πίν. 257-262.

τὸ σχετικὸ δηλαδή πρὸς τὴ σωστικὴ ἀνασκαφὴ τοῦ νεκροταφείου τῆς Βεργίνας καὶ ἔδωσα στὰ Χρονικά μόνον τὴν ὑπόλοιπη ὕλη τῆς Ἐκθέσεώς μου (σ. 213 κ.έ.), παραπέμποντας (σ. 218, δεξιὰ) γιὰ τὴ σωστικὴ ἀνασκαφὴ τοῦ νεκροταφείου στὸ Α΄ Μέρος τοῦ τόμου, ὅπου πράγματι περιελήφθη ἡ σωστικὴ ἀνασκαφὴ τῆς Βεργίνας. Ὡς ἔδω εἶναι μικρὸ τὸ κακὸ. Ὁ μόνος κίνδυνος, ποῦ προέκυπτε, ἦταν νὰ θεωρηθῆ τελικὴ δημοσίευση τὸ μέρος ποῦ, ἐνῶ ἦταν μιά preliminary report καὶ προοριζόταν γιὰ τὰ Χρονικά, δημοσιεύθηκε μὲ τὶς Μελέτες. Ἀλλὰ ἡ ἐπέμβαση τῆς Διευθύνσεως τοῦ Δελτίου στὰ γραπτὰ μὲ τὴν ὑπογραφή μου ἦταν δραστικώτερη:

Ἐπειδὴ ἡ ἐκτύπωση τοῦ τόμου 17 καθυστέρησε καὶ ἐν τῷ μεταξύ εἶχα ὑποβάλει καὶ τὴ συνέχεια γιὰ τὸν ἐπόμενο τόμο, προσετέθη, χωρὶς γνώση μου καὶ χωρὶς καμιὰ διευκρίνιση, ἡ ἀρχὴ τῆς δευτέρας Ἐκθέσεώς μου ἐν συνεχείᾳ τῆς πρώτης. Αὐτὰ δὲν γίνονται πουθενὰ χωρὶς νὰ ἐρωτηθῆ ὁ ὑπογράφων καὶ ὑπεύθυνος γιὰ τὸ κείμενό του. Ἀλλὰ ἔγινε! Καὶ τοῦτο φαίνεται, ἂν προσέξῃ κανεὶς, στὴ σελ. 244. Ἐκεῖ τελείωνε ἡ πρώτη Ἐκθεσὴ μου μὲ τὴν παράγραφο: Ἄλλαι Χριστιανικαὶ ταφαί. Ἡ ἐπόμενη παράγραφος μὲ τὴ σημ. 10 καὶ τὴν πρώτην παράγραφο τῆς σελ. 245 ἦταν ἡ Εἰσαγωγή τῆς δευτέρας Ἐκθέσεώς μου. Οἱ δύο Ἐκθέσεις συρράφηκαν βάνασα.

Στὴν τελευταία παράγραφο πάντως τῆς συρραμμένης Ἐκθέσεως (σ. 288, τέλος) λέγεται ρητῶς ὅτι γενικώτερες παρατηρήσεις καὶ συμπεράσματα θὰ ἦσαν πρόωρα γιὰτὶ δὲν εἶχε γίνῃ ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ μελέτη τοῦ ὑλικοῦ ὅλων τῶν τύμβων. Καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ, γιὰτὶ στὴ Βέροια δὲν εἶχαμε ἀκόμα Μουσεῖο, δὲν εἶχαμε καλὰ-καλὰ Γραφεῖο, κυριολεκτικὰ δὲν εἶχαμε ποῦ νὰ σταθοῦμε.

Ἡ ἐπόμενη Ἐκθεσὴ μου περιελήφθη κανονικὰ στὰ Χρονικά τοῦ τόμου 18, 1963, Β₂, σ. 217 κ.έ. Ἀπ' αὐτὸ βγαίνει ὅτι δὲν εἶναι τελικὴ δημοσίευση. Κι αὐτὸ ἰσχύει γιὰ ὅλη τὴ σωστικὴ ἀνασκαφὴ 1960-1961.

Ὅπωςδήποτε ὅσα ἔγιναν στὸ Δελτίο ἦταν ἢ καλόπιστες ἐνέργειες ἢ τυπογραφικὰ λάθη. Προκάλεσαν ὅμως ἀθέλητες παρεξηγήσεις, ἀλλὰ καὶ «ἠθελήμενες». Θὰ τὰ ποῦμε σύντομα ἄλλοῦ, γιὰ νὰ ἀρθοῦν ἀστήρικτα ἐπιστημονικὰ συμπεράσματα¹.

Φ. ΠΕΤΣΑΣ

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΑΡΧΕΙΟΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Εἰς τὰ ὑπόγεια τοῦ νέου μεγάρου τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης φυλάσσεται ἀπὸ ἐτῶν ἤδη μαζί μὲ τὸ γενικὸν ἀρχεῖον τῆς μητροπόλεως τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον αὐτῆς, ἀκριβῶς εἰς τὴν πρώτην δεξιὰν γωνίαν μετὰ τὴν εἰσοδὸν. Ἡ ἀρχαιακὴ αὕτη μονὰς ἐταξινομήθη γενικῶς κατὰ τὸ 1970 δαπάναις τῆς μητροπόλεως. Τὸ ἔργον τῆς πρώτης, γενικοῦ χαρακτήρος, ταξινομήσεως ἀνετέθη, πρωτοβουλία τοῦ τότε μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κ. Λεω-

1. Ἐδῶ ἀρκοῦμαι μόνον νὰ δώσω μερικὲς ἀπὸ τὶς παραπομπὰς σχετικὰ μὲ τὸν τύμβο C D e s b o r o u g h, The Last Mycenaean, Oxford 1964, σ. 145, A. M. S n o d g r a s s, Barbarian Europe etc. «Proceedings of the Prehistoric Society», τ. 31 (1965), σ. 239, «Opusc. Athen.», τ. IX (1969), σ. 48-49 (Ian Bouzek). Πρβλ. καὶ Χρονικά 1968-1970, «Μακεδονικά», τ. 14 (1974), σ. 239. — «Ἐπὶ τοῦ πιεστηρίου» βλέπω τὴν πραγματεία, τῆς ὁποίας ἀνάτυπο εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ στείλῃ ὁ συγγραφεὺς, K l a u s K i l i a n, Trachtzubehör der Eisenzeit zwischen Ägäis und Adria, «Praehist. Zeitschrift», τ. 50 (1975). Θὰ δώσουμε ἴσως κάτῃ σχετικὸ στὸν προσεχῆ τόμο τῶν «Μακεδονικῶν».

νίδου, εἰς τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Μακεδονίας¹. Διὰ τῆς ἐργασίας ἐκείνης καθίστατο γενικῶς δυνατὴ ἡ ἐπιστημονικὴ χρῆσις τοῦ ἐν λόγῳ ἀρχείου.

Τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον τῆς μητροπόλεως περιλαμβάνει ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πρώτης γενικῆς ταξινομήσεως 60 ἐνότητας εἰς 1359 φακέλους καὶ περὶ τὸ ἐν ἑκατομύριον φύλλα διὰ τὴν χρονικὴν περίοδον 1740-1961. Αἱ ἀρχεῖακαὶ ἐνότητες ἔχουν ὡς ἐξῆς, συμφῶνως πρὸς τὸ ὑπάρχον γενικὸν θεματολόγιον.

«Ἐγκύκλιοι Ἱ. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης» εἰς φακέλους 1-12 διὰ τὴν περίοδον 1911-1961. «Ἐγκύκλιοι Ἱ. Συνόδου» εἰς φακέλους 13-21 διὰ τὴν περίοδον 1913-1961. «Γράμματα Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου» εἰς φακέλους 22-57 διὰ τὴν περίοδον 1871-1961. «Ἀλληλογραφία Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης μετὰ Ἐπισκόπων καὶ Μητροπολιτῶν» εἰς φακέλους 58-311 διὰ τὴν περίοδον 1815-1960. «Ἱεραὶ Μοναὶ» εἰς φακέλους 312-346 διὰ τὴν περίοδον 1819-1957. «Δικογραφία» εἰς φακέλους 347-375 διὰ τὴν περίοδον 1850-1955. «Αἰτήσεις Ἀδειῶν Γάμου, Πιστοποιητικῶν, Ἐλευθερογαμίας» εἰς φακέλους 376-403 διὰ τὴν περίοδον 1869-1956. «Ἀλληλογραφία μετὰ Δημοσίων Ἀρχῶν» εἰς φακέλους 404-420 διὰ τὴν περίοδον 1900-1954. «Ἀλληλογραφία μετὰ Δημοσίων Ἀρχῶν, Ὑπηρεσιῶν» εἰς φακέλους 421-532 διὰ τὴν περίοδον 1893-1960. «Ἀλληλογραφία Μητροπολίτου μετὰ ξένων προσώπων» εἰς φακέλους 533-534 διὰ τὴν περίοδον 1879-1952. «Βιβλία Ἀλληλογραφίας Μητροπολίτου» εἰς φακέλους 535-538 διὰ τὴν περίοδον 1896-1903. «Ἐπιστολαὶ ἐκ διαφόρων περιοχῶν» εἰς φακέλους 539-544 διὰ τὴν περίοδον 1880-1913. «Δημογεροντία» εἰς φακέλους 545-551 διὰ τὴν περίοδον 1880-1908. «Κοινοτικὴ Ἀντιπροσωπία-Δημογεροντία» εἰς φακέλους 552-563 διὰ τὴν περίοδον 1879-1925. «Βιβλία Πρακτικῶν Δημογεροντίας» εἰς φακέλους 564-569, ἄνευ χρονικοῦ προσδιορισμοῦ. «Βιβλία Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου. Δικαιολογητικὰ παρουσίας Ταμείων» εἰς φακέλους 573α, β, 582, 533 καὶ 599-600 διὰ τὴν περίοδον 1907-1953. «Βιβλία Πρακτικῶν Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου» εἰς φακέλους 574-576, 578-580, 581, 585-586, 589-592, 594-595, 597, 604-605 διὰ τὴν περίοδον 1912-1959. «Ἐκκλησιαστικὰ Συμβούλια» εἰς φακέλους 607-625 διὰ τὴν περίοδον 1905-1961. «Ἀνοικοδόμησις ναῶν» εἰς φακέλους 626-633 διὰ τὴν περίοδον 1912-1954. «Γραφεῖον Μητροπόλεως» εἰς φακέλους 634-639 διὰ τὴν περίοδον 1935-1961. «Ἱεροὶ Ναοὶ Θεσσαλονίκης καὶ Περιχώρων» εἰς φακέλους 640-931 διὰ τὴν περίοδον 1814-1961. «Κοινότητες» εἰς φακέλους 932-945 διὰ τὴν περίοδον 1874-1943. «Κοινότης Λαγκαδᾶ» εἰς φακέλους 946-961 διὰ τὴν περίοδον 1896-1941. «Πρακτικὰ Συνεδριάσεων Νομοπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς» εἰς φακέλους 962, τῆς περιόδου 1914-1915. «Θέματα Ἱερέων» εἰς φακέλους 963-985 διὰ τὴν περίοδον 1897-1961. «Διάκονοι» εἰς φακέλους 986 διὰ τὴν περίοδον 1900-1950. «Βοηθοὶ ἐπίσκοποι» εἰς φακέλους 987-988 διὰ τὴν περίοδον 1903-1961. «Νεκροταφεῖα-Κηδεῖται» εἰς φακέλους 989-992 διὰ τὴν περίοδον 1897-1957. «Ἱεροψάλται» εἰς φακέλους 993-996 διὰ τὴν περίοδον 1897-1961. «Ἱεροκήρυκες» εἰς φακέλους 997-999 διὰ τὴν περίοδον 1901-1957.

1. Βλ. «Γρηγόριον Παλαμᾶν», τ. 52 (1969), σ. 571: «Τὸ Ἀρχεῖον τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, σφζόμενον ἀπὸ τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ 1870 καὶ ἐντεῦθεν, ἔκειτο μέχρι τοῦδε παρημελημένον καὶ ἀταξιόμητον ἐντελῶς καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπρόσιτον, τόσον εἰς τὰς ὑπηρεσίας τῆς Ἱ. Μητροπόλεως, ὅσον καὶ εἰς τοὺς ἐπιστήμονας. Ἦδη, ἀποφάσει τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου ἀνετέθη ἡ τακτοποίησις αὐτοῦ εἰς συνεργεῖον εἰδικῶν πτυχιούχων πανεπιστημίου, τὸ ὁποῖον ἤρχισε τὸ ἔργον τῆς καταγραφῆς καὶ ταξινομήσεως τῶν φακέλων καὶ κωδίκων ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ κ. Βασιλείου Δημητριάδου, διευθυντοῦ τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Μακεδονίας. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐργασίας ταύτης τὸ Ἀρχεῖον τῆς Ἱ. Μητροπόλεως θὰ εἶναι προσιτὸν εἰς τοὺς ἐπιστήμονας πρὸς μελέτην τῶν πολυτίμων στοιχείων, τὰ ὁποῖα περιέχονται ἐν αὐτῷ».

«Νεωκόρου» εἰς φακέλους 1000-1001 διὰ τὴν περίοδον 1899-1953. «ΤΑΚΕ» εἰς φακέλους 1002-1010 διὰ τὴν περίοδον 1931-1950. «ΤΑΚΕ-Ἡμερολόγιον» Συντάξεων εἰς φακέλους 1011-1022 διὰ τὴν περίοδον 1955-1962. «Στρατιωτικαὶ Ὑπηρεσίαι» εἰς φακέλους 1023-1049 διὰ τὴν περίοδον 1900-1961. «Ἐτερόδοξοι-Αἰρετικοὶ» εἰς φακέλους 1050-1074 διὰ τὴν περίοδον 1881-1961. «Ὄργανώσεις-Σύνδεσμοι, Σωματεῖα, Ἰδρύματα» εἰς φακέλους 1075-1103 διὰ τὴν περίοδον 1881-1961. «Παιδουπόλεις» εἰς φακέλους 1104-1105 διὰ τὴν περίοδον 1947-1948. «Γηροκομεῖον» εἰς φακέλους 1106-1108 διὰ τὴν περίοδον 1899-1920. «Φυλακαὶ» εἰς φακέλους 1109-1110 διὰ τὴν περίοδον 1883-1951. «Βρεφοκομεῖον» εἰς φακέλους 1111-1112 διὰ τὴν περίοδον 1891-1917. «Ἑλληνικὸς Ἐρυθρὸς Σταυρὸς» εἰς φακέλους 1113-1114, ἄνευ χρονικοῦ προσδιορισμοῦ. «Βιβλία Πρακτικῶν-Ἐξόδων Συλλόγων-Ἰδρυμάτων-Συνδέσμων» εἰς φακέλους 1115-1118 διὰ τὴν περίοδον 1921-1948. «Ἐρανοὶ-Περίθαλψις» εἰς φακέλους 1119-1144 διὰ τὴν περίοδον 1877-1961. «Περίθαλψις Προσφύγων-Βοήθεια» εἰς φακέλους 1145-1149 διὰ τὴν περίοδον 1906-1960. «Βιβλία Πρακτικῶν Θεαγενεῖου Νοσοκομείου-Ἀσβεστοχωρίου» εἰς φακέλους 1150-1160 διὰ τὴν περίοδον 1890-1953. «Παπάφειον Ὀρφανοτροφεῖον» εἰς φακέλους 1161-1167 διὰ τὴν περίοδον 1884-1955. «Ἐκπαίδευσις» εἰς φακέλους 1168-1216 διὰ τὴν περίοδον 1874-1952. «Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή» εἰς φακέλους 1217-1228 διὰ τὴν περίοδον 1932-1958. «Κατηχητικὰ Σχολεῖα» εἰς φακέλους 1229-1236 διὰ τὴν περίοδον 1933-1961. «Ἐκδόσεις-Ἐντυπα-Διατάγματα» εἰς φακέλους 1237-1248 διὰ τὴν περίοδον 1902-1959. «Βυζαντιναὶ Σπουδαί» εἰς φακέλους 1249-1252 διὰ τὴν περίοδον 1919-1953. «Προγράμματα ἑορτῶν» εἰς φακέλους 1253-1257 διὰ τὴν περίοδον 1953-1961. «Κηδεῖα Γενναδίου» εἰς φακέλους 1258-1259, τοῦ ἔτους 1951. «Ἀνέγερσις Ἀδριάντος Γεωργίου Α'» εἰς φακέλους 1260-1264 διὰ τὴν περίοδον 1914-1936. «Ἀλληλογραφία μετὰ Βασιλικῆς Οἰκογενείας» εἰς φακέλους 1265-1266 διὰ τὴν περίοδον 1912-1955. «Αἰτήσεις Ἰδιωτῶν διάφοροι» εἰς φακέλους 1267-1286 διὰ τὴν περίοδον 1874-1957. «Διάφορα» εἰς τοὺς φακέλους 1287-1336 διὰ τὴν χρονικὴν περίοδον 1874-1960. «Προξενεῖα-Πρεσβεῖαι» εἰς φακέλους 1337-1349 διὰ τὴν περίοδον 1878-1955. «Διάφορα Τουρκικὰ Ἐγγραφα (Κτηματολόγια-Φιρμάνια-Χοτζέτια κ.ἄ.)» εἰς φακέλους 1350-1358 διὰ τὴν περίοδον 1740-1912 καὶ «Φάκελος Ρουμανικοῦ Προξενεῖου» εἰς φάκελον 1359, ὑπὸ α, β, γ, δ, ε, στ, ζ, η διὰ τὴν περίοδον 1937-1947.

Τὰ ἐν ἐκάστῳ φακέλῳ ἔγγραφα ἀκολουθοῦν συγκεκριμένην ἀρίθμησιν δι' ἐρυθρᾶς μελάνης εἰς τὴν κορυφὴν ἐκάστου ἐγγράφου, γενομένην πρωτοβουλία τοῦ πρώην Λεοντοπόλεως Σωφρονίου, ὁ ὁποῖος τὸ πρῶτον εἶχεν ἐπεξεργασθῆ καὶ ταξινομήσει τὸ πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Μακεδονίας πολύτιμον ἀρχεῖακὸν ὕλικόν¹.

Τὸ ἀντικείμενον ἐρεύνης τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου εἶναι λίαν ἀξιόλογον καὶ πολὺπλευρον· τὰ βασικὰ θέματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀσχολεῖται τοῦτο, εἶναι ὑψίστης ἐθνικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς σημασίας, δύνανται δὲ νὰ προσδιορισθοῦν ὡς ἑξῆς: α) ἡ ἀντιμετώπισις τῶν ξένων θρησκευτικῶν καὶ ἐθνικῶν προπαγανδῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος², β) ἡ ἐκπαιδευτικὴ κίνησις

1. Βλ. Ἀρχεῖον Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, Φακελ. 552-553, ὅπου καταγραφή ἀρχεῖων μητροπόλεως ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου πρώην Λεοντοπόλεως Σωφρονίου διὰ τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ 1879 κ.έ.

2. Βλ. σχετικῶς Ἄθ. Ἀγγελόπουλου, Αἱ ξένοι προπαγάνδαι εἰς τὴν ἐπαρχίαν Πολυαῆς κατὰ τὴν περίοδον 1870-1912, Θεσσαλονίκη 1973, ὅπου λεπτομερῆς ἀναφορὰ εἰς τὸ ὕλικόν περὶ τῶν ξένων θρησκευτικῶν καὶ ἐθνικῶν προπαγανδῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου εἰς Μακεδονίαν. Τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Ἡ συμβολὴ τῆς ἐπισκοπῆς Πέτρας εἰς τὰ ἐθνικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς περιοχῆς Ὀλύμπου (1890-1896), Θεσσαλονίκη 1974, (ἀνάτυπον ἀπὸ «Μακεδονικά», τ. 14, 1974).

εις τὰς ἐν λόγῳ περιοχάς, γ) ἡ κοινωνικὴ δραστηριότης Συλλόγων, Σωματείων καὶ Ἰδρυμάτων ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ γενικώτερον ἐν Μακεδονίᾳ¹, δ) ἡ ὀργάνωσις τοῦ ἐνοριακοῦ, μοναχικοῦ καὶ ἐν γένει τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου εἰς τὴν μητροπολιτικὴν περιφέρειαν Θεσσαλονίκης, ε) οἱ ἀνά τὴν Μακεδονίαν ἐξισλαμισμοί, στ) περὶ τοῦ κοινοτικοῦ συστήματος εἰς Θεσσαλονικὴν καὶ λοιπὰς πόλεις τῆς Μακεδονίας, ζ) διάφοροι περιπτώσεις δικογραφῶν, η) ἡ ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις τῶν Νέων Χωρῶν ἀπὸ τοῦ 1912 μέχρι τοῦ 1928, καὶ θ) περὶ τοῦ ἔργου τῆς Νομοπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν ἐτῶν 1914-1915. Τὰ εἰδικότερα θέματα, τὰ ὁποῖα δύναται νὰ ἐντοπίσῃ ὁ ἐρευνητής, εἶναι ἀναρίθμητα, πλὴν, καίτοι λεπτομερειακά, λίαν ἐνδιαφέροντα, διότι καὶ ταῦτα διαφωτίζουν τὸν ὅλον ἐκκλησιαστικόν, ἔθνικόν καὶ κοινωνικὸν βίον τῆς Μακεδονίας μὲ ἐπίκεντρον τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἄτυχῶς, δὲν εἶχε κατανοηθῆ μέχρι πρό τινος ἡ σπουδαιότης τοῦ ἀρχείου μὲ ἀποτελεσματὸν νὰ ἐγκαταλειφθῆ τοῦτο ἀπροστάτευτον καὶ παρ' ὀλίγον νὰ ἀπολεσθῆ κατὰ τὴν προσωρινὴν μετακόμισιν τῆς μητροπόλεως πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ νῦν μητροπολιτικοῦ μεγάρου· ἐσώθη τὴν τελευταίαν στιγμὴν τὸ ἐν λόγῳ ἀρχεῖον, ἀφοῦ κατὰ τὰ τελευταῖα 80 ἔτη δις ὑπέστη ζημίαν, μίαν κατὰ τὸ 1890² καὶ τὴν ἄλλην κατὰ τὸ 1917³, ὁπότε ἐπυρπολήθησαν μεγάλα

1. Βλ. σχετικῶς Ἄ θ. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ὑ λ ο υ, Φιλεκπαιδευτικοὶ καὶ Φιλανθρωπικοὶ Σύλλογοι ἐν Μακεδονίᾳ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Τουρκοκρατίας, Θεσσαλονικὴ 1971 (ἀνάτυπον ἀπὸ «Μακεδονικά», τ. 11, 1971).

2. Ἴδου ἡ περιγραφή, τὴν ὁποίαν μᾶς δίδει ὁ Π έ τ ρ ο ς Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, Θεσσαλονίκης Ἱστορικὰ καὶ Ἀρχαιολογικά, ἐν Ἀθήναις 1912, σελ. 6-7, περὶ τῶν καταστραφέντων κωδικῶν καὶ ἐγγράφων εἰς τὴν μητροπολιτικὴν κατοικίαν κατὰ τὴν πυρκαϊάν τῆς 22 Αὐγούστου τοῦ 1890. «Πολυθρήνητος εἶναι ἡ πυρπόλησις τῶν ἐν τῇ τότε μητροπολιτικῇ κατοικίᾳ φυλασσομένων κωδικῶν καὶ ἐγγράφων· ἔκειτο ἐν τῷ ἀρχεῖῳ ἐκείνῳ ἱστορημένη ἡ ἐπὶ αἰῶνας ὅλους μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων διοικήσεις τῶν κατὰ τὴν ἡμετέραν Κοινότητα τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ φιλόλογος δὲ καὶ ὁ ἱστορικός καὶ ὁ ἀρχαιολόγος θὰ ἠδύνατο πολλάς καὶ πολυτίμους ἐξ αὐτοῦ νὰ ἀντλήσῃ εἰδήσεις. Ἐτεῖ τῷ 1889 ἀναδιφῶν ἐγὼ τοὺς κώδικας ἀφορμὴν ἔλαβον ὅπως πολλὰ τινὰ ἐξ αὐτῶν ἀναγράψω, ὅσα λόγου ἄξια ὑπέλαβον ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν γλῶσσαν, πικρῶς δὲ ἐκλαυσα καί, ὁσάκις ἂν ἀναλογίζομαι, κλαίω τὴν ἀπώλειαν τοῦ κώδικος τοῦ μητροπολίτου Ἰωακείμ 1741 καὶ τοῦ μητροπολίτου Ἰωσήφ 1811. Κατωρθώσαμεν ἡμεῖς νὰ καύσωμεν καὶ τὸ πολῦτιμον ἐκεῖνο ἀρχεῖον, οὐ τὰς σελίδας ἐκόσμουσαν αἱ πράξεις καὶ αἱ ὑπογραφαὶ εὐγενεστάτων προκρίτων καὶ τιμωτάτων ἀρχόντων, δημογερόντων, πραγματευτῶν καὶ ἄλλων: τοῦ Ἰωάννου Γούτα Καυταντζόγλου, Ἰακουμῆ Πάικου, Γεωργίου Πάικου, Ἐμμανουὴλ Ρίζου, Χριστοδοῦλου Μπαλάνου, Χατζῆ Γουσίου, Χατζῆ Παναγιώτου, σιὸρ Σπανδονῆ, Χατζῆ Κωνσταντίνου, Χατζῆ Νικολάου, Χατζῆ Χρίστου, Κωνσταντίνου Σγαμπάλη, Γούτα Μεστανέ, Χατζῆ Νικολάου Σκαρλάτογλου, Γεωργίου Δέλτα, Χατζῆ Νικολάου Μπουγιουκλοῦ, Χρίστου Μενεξέ, Γεωργίου Μαυρουδόγλου καὶ... καί...».

3. Εἰς τὰ χρονικά τοῦ 1917, πρώτου ἔτους κυκλοφορίας τοῦ περιοδικοῦ «Γρηγόριος Παλαμάς», τ. 1 (1917), σ. 497, σημειοῦνται τὰ ἐξῆς περὶ τῆς πυρκαϊᾶς τῆς 5ης καὶ 6ης Αὐγούστου τοῦ 1917. «Κατὰ τὴν τελευταίαν καταστρεπτικὴν πυρκαϊάν τῆς 5ης καὶ 6ης τρέχοντος ἐκτὸς τοῦ βυζαντινοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ παμφάγου πυρὸς ὁ μεγαλοπρεπὴς ἱερὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ ὁ ἱ. ναὸς τῆς Ἁγίας Θεοδώρας, σωθέντος, ὡς ἐκ θαύματος, τοῦ ἱεροῦ λειψάνου τῆς Ἁγίας Θεοδώρας, ὅπερ μετεφέρθη εἰς τὸν βυζαντινὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας. Ἐπίσης ὡς ἐκ θαύματος ἐσώθη τὸ παρεκκλήσιον τῆς Ἁγίας Ἐλεούσης, καέντων μόνον τῶν πέριξ παραρτημάτων καὶ λοιπῶν οἰκιῶν».

τμήματα τῆς πόλεως μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τὸ μητροπολιτικὸν μέγαρον.

Σήμερον, ὁ παναγιώτατος μητροπολίτης Θεσσαλονίκης κ. Παντελεήμων Χρυσοφάκης μελετᾷ σοβαρῶς τὸ ζήτημα τῆς ὀργανώσεως τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου ὡς ἰδίας ὑπηρεσίας τῆς μητροπόλεως, ἔχων ὑπ' ὄψει του σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὰς κρίσεις καὶ εἰσηγήσεις μου περὶ τῆς σημασίας, σκοπιμότητος καὶ ὀργανώσεως τούτου, κατόπιν διετοῦς ἐρεῦνης μου εἰς τὸ Ἀρχεῖον κατὰ τὰ ἔτη 1971-1972, μετὰ δηλαδὴ τὴν γενικὴν ταξινόμησιν τοῦ 1970, ἔνεκα τῆς ὁποίας ἦτο δυνατὴ ἡ ἐπιστημονικὴ χρῆσις αὐτοῦ.

Συγκεκριμένως, εἰς τέσσαρας ἐπιστολάς μου πρὸς τὴν μητρόπολιν¹ ἔκαμα τὴν διαπίστωσιν ὅτι τοῦτο εἶναι ὑψίστης ἱστορικῆς καὶ ἄκρας ἐθνικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς σημασίας διὰ τὴν Μακεδονίαν τοῦ 19ου αἰῶνος, καὶ ὅτι ἔνεκα τούτου καθίστατο ἐπιτακτικὴ ἡ λήψις μέτρων πρὸς πλήρη ὀργάνωσιν καὶ ἀξιοποίησιν τούτου διὰ τῆς ἐξευρέσεως εἰδικοῦ χώρου ἐγκαταστάσεως καὶ ἐν συνεχείᾳ συντηρήσεως, ταξινομήσεως, καταγραφῆς καὶ ἀσφαλείας τούτου, διὰ τὰ τεθῆ κατόπιν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων. Ἀξίζει ἐν προκειμένῳ νὰ ληθῆ ὑπ' ὄψιν τὸ γεγονός, τὸ ὁποῖον ἐπεσήμανα καὶ εἰς τὴν ἀπὸ 8 Φεβρουαρίου 1973 ἐπιστολήν μου, ὅτι πρὸ ἐτῶν τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον τῶν Σκοπίων ἔχει ἤδη ἐπιδοθῆ εἰς τὴν συλλογὴν καὶ ἀξιοποίησιν τῶν ἀνὰ τὴν Βόρειον Μακεδονίαν ἐγκατασταρμένων ἀρχείων ἐκκλησιαστικοῦ περιεχομένου, ἰδίᾳ τῆς περιόδου τῆς Τουρκοκρατίας.

Τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, ὀργανούμενον καταλλήλως, θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποβῆ πόλος ἑλξεως ἀρχεῖακῶν μονάδων ἐκ διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν Ἰδρυμάτων, παλαιῶν ἐνοριῶν τῆς μητροπολιτικῆς περιφερείας Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων περιοχῶν τῆς Μακεδονίας. Ἡ εὐχὴ μας εἶναι, ὅπως ὁ παναγιώτατος μητροπολίτης Θεσσαλονίκης φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἀξιόλογον τοῦτο ἔργον, λίαν ἐξυπηρετικὸν τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἀληθείας τῆς μακεδονικῆς γῆς.

Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΡΓΑ ΠΕΤΡΟΥ Ν. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

(Διορθώσεις καὶ προσθήκες)

ἽΟ δημοσιευμένους πίνακας ἔργων τοῦ Π. Παπαγεωργίου στὸ 3ο παράρτημα τοῦ περιοδικοῦ «Μακεδονικά»² περιλαμβάνει: α. Τὰ 204 λήμματα, ποὺ δημοσίεψε ὁ Σ. Ψάλτης στὴν «Ἀθηνᾶ», τόμ. 27 (1915), σελ. 190-201. β. Τὰ 15³ λήμματα τοῦ Διογ. Δέλλη, ποὺ δημοσίεψε ὁ Ἀλέξ. Λέτσας στὰ «Μακεδονικά», τόμ. 1 (1940), σελ. 536 καὶ γ. Τὰ 8 συμπληρωματικὰ λήμματα τοῦ Γ. Θεοχαρίδη.

Μερικὸς ἔλεγχος τῶν 227 συνολικὰ λημμάτων τοῦ παραρτήματος ἔδωσε τὶς ἐξῆς βασικῆς διορθώσεις.

1. Ἀπὸ 23 Μαΐου 1972, ἀπὸ 8 Φεβρουαρίου 1973, ἀπὸ 6 Σεπτεμβρίου 1974 καὶ ἀπὸ 19 Δεκεμβρίου 1975.

2. Πέτρος Ν. Παπαγεωργίου (*1859-†1914). Φιλολογικὸν μνημόσυνον ἐπὶ τῇ πεντηκοστῇ ἐπετείῳ ἀπὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ (Ἰανουάριος 1914-Ἰανουάριος 1964) ὀργανωθὲν ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη 1964, σελ. 33-45.

3. Ὁ κατάλογος τοῦ Διογ. Δέλλη ἔχει 14 λήμματα. Τὸ 15ο προστέθηκε χωρὶς αὐξοῦντα ἀριθμὸ ἀπὸ τοὺς ἐκδότες τοῦ παραρτήματος (σ. 45), γιατί ἀναφερόταν μέσα στὸ κείμενον τοῦ Ἀλέξ. Λέτσα, Πέτρος Ν. Παπαγεωργίου (†1914), «Μακεδονικά», τ. 1 (1940), σ. 535.

Κ α τ ά λ ο γ ο ς Σ. Ψ ά λ τ η. 1. Ἄριθ. 20. Ἄντι: Korrupte Sophokleische Stellen, ἐν Berl. Philol. Wochenschrift 7 (1887), 354, διόρθωσε: Emendationsvorschläge zu Sophokleischen Stellen, ἐν Berl. Philol. Wochenschrift 7 (1887), 354, 1459, 1491, 1523, 1586.

2. Ἄριθ. 29. Ἄντι: 1137, διόρθωσε: 1138.

3. Ἄριθ. 32. Ἄντι: Inschriften von Saloniki, ἐν Berl. Philol. Wochenschrift 9 (1889), 329, 556, 1290, 1386, διόρθωσε: 32α. Inschriften von Saloniki, Berl. Philol. Wochenschrift 9 (1889), σελ. 330, 1386. 32β. Neue Grabstelen aus Salonichi, Berl. Philol. Wochenschrift 9 (1889), σελ. 556, 587. 32γ. Neue Inschrift aus Thessalonike, Berl. Philol. Wochenschrift 9 (1889), σελ. 1290.

4. Ἄριθ. 43. Ἄντι: Τὸ Βυζαντινόν, διόρθωσε: Βυζαντινόν. Ἄντι: 6 Ἰουλίου, διόρθωσε: 5 Ἰουλίου.

5. Ἄριθ. 109. Ἄντι: Ἄπὸ τοῦ βασιλικοῦ σεκρέτου, διόρθωσε: Ἄπὸ τοῦ βασιλικοῦ σεκρέτου?

Ἄντι: 109, διόρθωσε: 103 (Στὴν «Ἀθηνᾶ», ὁ.π., εἶναι 103).

6. Ἄριθ. 111. Ἄντι: Von Saloniki nach Europa von Europa nach Griechenland, ἐν Byz. Zeitschrift 11 (1902), 103, διόρθωσε: Von Saloniki «nach Europa» von Europa «nach Griechenland», ἐν Byz. Zeitschrift 11 (1902), 109.

7. Ἄριθ. 112. Ἄντι: Zu Byz. Zeitschrift, 7, 507, διόρθωσε: Zu B. Z. VII, 587.

8. Ἄριθ. 114. Νὰ ἀφαιρεθῇ. Ἐπαναλαμβάνεται ὀρθὰ στὸ λῆμμα ὑπ' ἀριθ. 119.

9. Ἄριθ. 126. Ἄντι: Theodor's, διόρθωσε: Theodoros.

10. Ἄριθ. 135. Ἄντι: Δύο ἐπιγραφαί, διόρθωσε: Δίου ἐπιγραφαί.

11. Ἄριθ. 140. Ἄντι: Ἱερατικὸς θίασος, διόρθωσε: Ἱερατικοὶ θίασοι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Θεσσαλονίκη.

12. Ἄριθ. 141. Ἄντι: Νευροκοπίου ἐπιγραφαί, διόρθωσε: Νευροκόπου ἐπιγραφαί.

13. Ἄριθ. 142. Ἄντι: Μαΐου 1904, διόρθωσε: Μαΐου 1905.

Κ α τ ά λ ο γ ο ς Δ ι ο γ. Δ έ λ λ η.

14. Ἄριθ. 3. Ἄντι: 82, διόρθωσε: 81.

15. Χωρὶς αὐξοντα ἀριθμὸ. Στὸ τέλος τοῦ καταλόγου Δέλλη (σελ. 45 τοῦ παραρτήματος) μέσα σὲ παρενθέσεις (βλ. σημ. 2). Ἄντι: Ἀθηναίων Πολιτεία καὶ Ἀριστοτέλης, ἡ τουρκικὴ βοῦλλα καὶ ὁ κριτὴς Χότζας, Νέα Ἀλήθεια 1914, διόρθωσε: Ἄπὸ τὰ ἀπομνημονεύματά μου. Ἄπὸ τὰ περασμένα τῆς τουρκικῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ Ἀριστοτέλης, ἡ τουρκικὴ βοῦλλα καὶ ὁ κριτὴς Χότζας, Νέα Ἀλήθεια 5 Ἰανουαρίου 1914.

Κ α τ ά λ ο γ ο ς Γ. Θ ε ο χ α ρ ῖ δ η.

16. Ἄριθ. 3. Συμπλήρωσε: τεῦχος 14 Νοεμβρίου 1893, σελ. 317-318.

Στις 227 γνωστὲς δημοσιεύσεις τοῦ Π. Παπαγεωργίου μποροῦν νὰ προστεθοῦν καὶ οἱ ἐξῆς 21:

1. Nachrichten über wichtigere Entdeckungen. Zwei Inschriften aus Thessaloniki, Berl. Philol. Wochenschrift 3 (1883), σελ. 344.

2. Κλυταμῆστρα — Ὑπερμῆστρα, Berl. Philol. Wochenschrift 6 (1886), σελ. 291, 955.

3. Ἡ νέα ἐκκλησία Γεωργίου Πραγαμᾶ ἐν Θεσσαλονίκη, Ἐστία 1 Ἰανουαρίου 1889, σελ. 7-9.

4. Ἐπιγραφικὰ Θεσσαλονίκης, 2., Ἀριστοτέλης 1 (1889-1890), τεῦχος 3ον, σελ. 33-4.

5. Λόγος τοῦ Γυμνασιάρχου Σεργῶν Πέτρου Ν. Παπαγεωργίου, Φάρος τῆς Μακεδονίας 13 Μαρτίου 1891.

6. Θεσσαλονίκης πρόσφατον ἀρχαιολογικὸν εὑρημα. Ἐπιταφία πλάξ ἀρχιερέως ἐν τῷ Μινάρῃ τῆς Ἀγίας Σοφίας, Ἐστία Εἰκονογραφημένη 21 Ἰουνίου 1892, σελ. 394-5.

7. Μακεδονικὰ ἀρχαιολογικά. Α') Ἀνάγλυφον μετὰ Θρακικῶν ὀνομάτων, Ἐστία Εἰκονογραφημένη 7 Μαρτίου 1893, σελ. 158-9.

8. Τῆς Ἁγίας Σοφίας τῆς ἐν Θεσσαλονίκη τρεῖς ἀνέκδοτοι χριστιανικαὶ ἐπιγραφαί, Ἐστία Εἰκονογραφημένη 3 Ὀκτωβρίου 1893, σελ. 218-9.
9. Zu Theodoros Pediasimos, Byzantinische Zeitschrift 10 (1901), σελ. 425-32.
10. Zu Nikephoros Blemmydes, B. Z. X 419 (Bury), Byzantinische Zeitschrift 10 (1901), σ. 545.
11. Πότε; Ἀλήθεια 4 Ὀκτωβρίου 1903.
12. Θεσσαλονίκης ἀρχιεπίσκοποι Ἀλέξανδροι, Ἀλήθεια 20 Δεκεμβρίου 1903.
13. Θεσσαλονίκης ἐπιγραφή ἀνέκδοτος, Ἀλήθεια 31 Δεκεμβρίου 1903.
14. Zu Manasses und Italikos, Byzantinische Zeitschrift 12 (1903), σελ. 258-60.
15. Handschriftliches zu den Oracula Sibyllina, Byzantinische Zeitschrift 13 (1904), σελ. 51-2.
16. Ὅμιλαι εἰς τὰς Κυριακὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκ χειρογράφου τῆς ἐν Βιέννῃ αὐτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης νῦν πρῶτον ἐκδιδόμεναι μετὰ προλεγομένων ὑπὸ Σωφρονίου Εὐστρατιάδου διακόνου τῆς ἐν Βιέννῃ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (βιβλιοκρισία), Byzantinische Zeitschrift 13 (1904), σελ. 494-524.
17. Zu Manasses' Hodoiōporikon, B.Z. XIII p. 325 ff., Byzantinische Zeitschrift 14 (1905), σελ. 237-8.
18. Νευροκόπου ἐπιγραφή τρίτη, Ἀλήθεια 4 Σεπτεμβρίου 1906.
19. Zu den χρυσόβουλλα des Prodromos-Klosters bei Serres, Byzantinische Zeitschrift 17 (1909), σελ. 143-4.
20. Zu Konstantinos Manasses, Byzantinische Zeitschrift 17 (1909), σελ. 144.
21. Τοῦ ὀσίου Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου Μεγάλῃ Κατήχησις. Βιβλίον δεύτερον, ἐκδοθὲν ὑπὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχαιογραφικῆς ἐπιτροπῆς, ἐν Πετροπόλει 1904 (βιβλιοκρισία), Byzantinische Zeitschrift 17 (1909), 195-200.

Οὔτε οἱ διορθώσεις ποῦ ἔγιναν, οὔτε οἱ 21 προσθήκες ἐξαντλοῦν τὸ θέμα. Κατάλογος τῶν ἔργων τοῦ Π. Παπαγεωργίου, πλήρης καὶ ἀκριβῆς, παραμένει ἀκόμη ἀνοικτός.

X. ΜΠΑΚΙΡΤΖΗΣ

Σ η μ. Ἐ κ δ ο τ ὠ ν: Πόσον ὀρθὴ εἶναι ἡ τελικὴ παρατήρησις τοῦ σ., ὅτι παραμένει ἀνοικτὸν θέμα ἕνας πλήρης καὶ ἀκριβῆς κατάλογος τῶν ἔργων τοῦ Π. Παπαγεωργίου, καταφαίνεται καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς:

1) Εἰς τὰ μερικῶς ὑπὸ τοῦ σ. ἐλεγχθέντα 204 λήμματα τοῦ ἐκ τῆς «Ἀθηνᾶς», τ. 27 (1915), σ. 190-201, ἀπλῶς ἀναδημοσιευθέντος εἰς τὸ 3ον Παράρτημα τῶν «Μακεδονικῶν» Καταλόγου τοῦ Σ. Ψάλτη ἤμποροῦν νὰ γίνουν, ὡς παράδειγμα τῶν ἐλλειψεῶν του, αἱ ὅποια ἐξακολουθοῦν νὰ παραμένουν, ἐπιπροσθέτως καὶ αἱ ἐξῆς διορθώσεις:

α) Ἀριθμ. 121: Ἀντὶ Ἀθηνᾶ 14 (1903), 33, διόρθωσε: Ἀθηνᾶ 15 (1903), 33-48.

β) Ἀριθμ. 154: Ἀντὶ Ἀθηνᾶ 19 (1902), 3, διόρθωσε: Ἀθηνᾶ 20 (1907), 1-14.

γ) Ἀριθμ. 157: Ἀντὶ (Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἡμερολογίου Σβορώνου, 1907, διόρθωσε: (Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ «Μικρασιατικοῦ Ἡμερολογίου» 1907 τῆς Ἑλένης Σ. Σβορώνου). Ἐν Σάμῳ 1907.

2) Εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ σ. προστιθέμενας 21 δημοσιεύσεις τοῦ Π. Παπαγεωργίου ἤμπορεῖ νὰ γίνῃ ἡ ἐξῆς προσθήκη: Ἀριθμ. 3: Πρόσθεσε: (Δημοσιεύθηκε πρῶτα στὸ «Φάρο τῆς Μακεδονίας» τῆς 13 Δεκεμβρίου 1888. Βλ. Κατάλ. Ψάλτη ἀρ. 30).

Ὁ Π. Παπαγεωργίου συνήθιζε νὰ ἀναγγέλλῃ διὰ δημοσιεύματος τυχὸν ἀρχαιολογικὸν εὐρημὰ του εἰς ἐφημερίδας καὶ κατόπιν νὰ ἐπανερχεῖται ἐπ' αὐτοῦ διὰ δημοσιευμάτων του εἰς ἐπιστημονικὰ περιοδικά. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἐλεγχθοῦν δημοσιεύματά του, εἰς τὰ ὅποια πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος.